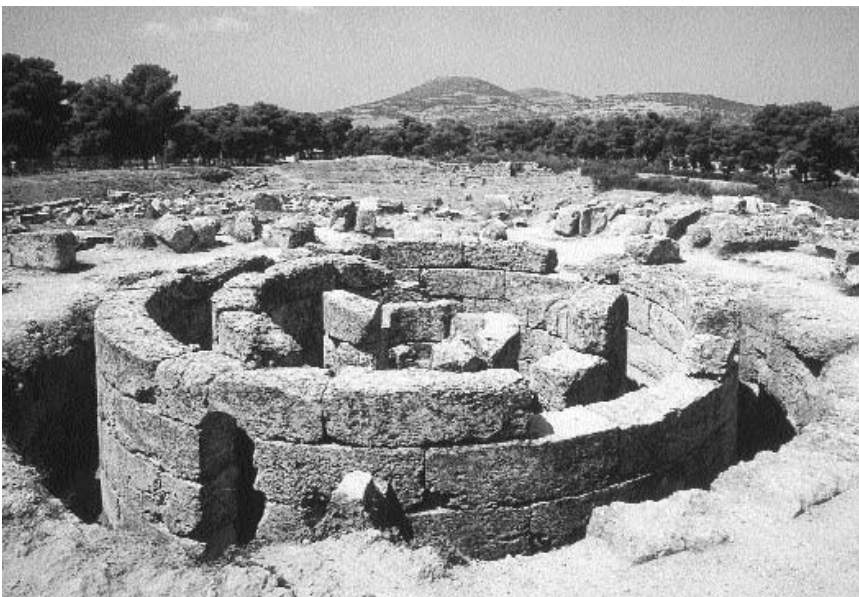

Németh György (1956) egyetemi tanár, az ELTE Ókortörténeti Tanszékén tanít. Huszonegy önálló kötete, mintegy ötven tanulmánya és számos cikke jelent meg magyarul, németül, angolul, franciául és románul. 2002-ben *Karthagó és a só* címen a Korona Kiadó adta ki legújabb kötetét.

Marcus Iulius Apellas csodás gyógyulása Aszklépiosz szentélyében

Németh György

Bár Aszklépioszt (latinus alakban Aesculapiust) mindenki úgy ismeri, mint a gyógyítás görög istenét (tegyük hozzá, ő csak az egyik, hiszen Apollón gyógyító ereje sokkal korábról ismert, mint Aszklépioszé), azt mégis kevesen tudják, hogy az epidauroszi Aszklépiosz-templon elődje feltehetőleg már a bronzkorban létezett a Künortion-hegyen, de ott még nem Aszklépioszt, hanem Maleasz hérószot tisztelték. Valamikor a kora-archaikus korban Maleasz kultusza egybeolvadt a gyógyító Apollónéval, akit Epidaurosban Apollón Maleaszként kezdtek tisztelni, és csak a Kr. e. 6. század közepén jelent meg ott Aszklépiosz Thesszaliából érkező tisztelete. Maleasz háttérbe szorult, de Apollón nem tűnt el teljesen a szentélyből, sőt, a csodás gyógyulásokat leíró feliratok így kezdődtek: „Apollón és Aszklépiosz gyógyításai”. Igaz, utána már egy szó sem esik Apollónról. Az Apollón-templomot Kr. e. 420 körül kezdték építeni, de a szentély felvirágzása a Kr. e. 4. századra esett. Epidauros ekkor nemzetközileg ismert és elismert gyógyító kultuszhelyé vált. A szent területben, írja Pauszaniász, a római kori utazó, több sztéla állt, „számuk az én időmben már csak hat volt. Ezekre azoknak a férfiaknak és nőknek a neve van felvéve, akiket Aszklépiosz meggyógyított. Feltüntették betegségüket, valamint hogy milyen módon gyógyultak meg. Mindez dór nyelven van feljegyezve” (II. 27. 3.). A Kr. e. 4. században keletkezett feliratok közül két nagyobb (A és B) és két másiknak (C és D) több töredéke többé-kevésbé átvészelte az elmúlt mintegy 2300 esztendőt, így megtudhatjuk az általuk megőrzött 70 eseteleírásból, hogyan és mit gyógyítottak Epidaurosban. Nézzünk meg egy-két példát:

Az epidauroszi szentélykörzet tholosza

„Kleó öt éven át volt teherben. Mikor öt éve terhes volt, az istenhez jött könyörögve, és a szentélyben aludt. Ahogy onnan kijött és kívül került a szent körzeten, tüstént gyermeket szült, aki amint megszületett, maga mosakodott meg a forrásban, és anyjával együtt járkált...” (A 1. 1168. I. Szilágyi János György fordítása).

„A vízkóros lakóniai Arata. Míg ő Lakóniában maradt, anyja aludt a szentélyben, és álmot látott. Úgy tűnt neki, hogy az isten levágja a lánya fejét, és testét nyakával lefelé felakasztja. Miután csomó víz folyt ki belőle, eloldozta a testet és a fejét visszahelyezte a nyakára. Miután ezt az álmot látta, visszatért Lakedaimónba, ahol lányát gyógyultan találta. Ő is ugyanazt az álmot látta.”

Ezek alapján úgy tűnik, hogy a gyógyulás csoda útján ment végbe. A beteg, vagy megbízottja befeküdt egy helyiségbe, ahol elaludt (ez az *incubatio*), az isten megjelent számára, meggyógyította, és a beteg másnap gyógyultan távozott. A beszámolókból, ahogy Sarkady János írja, „keveredik az orvosi módszerek alkalmazása, a gyógyító hatású autoszugesztívó, a pusztá képzelődés és a tudatos kitalálás.” Az igazság az, hogy a két nagy Kr. e. 4. századi felíraton bajosan találunk orvosi módszereket, a történetek nagyobb része, bár konkrét neveket ad meg, kitalálnak tűnik. Ezek célja nyilvánvalóan az isten gyógyító erejébe vetett hit növelése volt. Nézzük meg az egyik legelképezhetőbb esetet (A 10. 1168. XV.):

„A serleg. Egy szolga ment a szentély felé. Amikor még tíz sztadion távolságra volt attól, elesett. Ahogy feltápázkodott, kinyitotta a kosarát, és megnézte a széttört holmikat. Mikor látta, hogy az a serleg is összerört, amelyből a gazdája inni szokott, nagyon elszomorodott. Nekiült, hogy összerakja a cserepeket. Munka közben meglátta őt egy útonjáró, és így szólt hozzá: »Mit próbálgatod hiába, te szerencsétlen, összerakni ezt a serleget? Azt még az epidauroszi Aszklépiosz sem tudná helyrehozni.« Amint a fiú ezt hallotta, beletette a cserepeket a kosarába, és elindult a szentély felé. Ahogy megérkezett oda, kinyitotta a kosarat.

„Publius Aelius Antiokhos papsága idején.

A műlaszai származású, hidrai Marcus Iulius Apellas. Idehívott az isten, minthogy gyakran eszem betegségbe és emésztésem is rossz volt. Az aiginai hajóúton azt parancsolta, ⁵ hogy ne boszszankodjam sokat. Miután megérkeztem a szentélybe, azt parancsolta, hogy azon a két napon, amíg eső lesz, burkoljam be a fejemet, sajtot és kenyeret egyek, zellert salátával, vegyek fürdőt úgy, hogy ebben senkinek a segítségét nem veszem igénybe, edzsem a testemet futással, egyem citrom (*Malum medicum*) héját vízbe áztatva, ¹⁰ a fürdőben dörzsöljem a hátam a falhoz a *hangok* irányában (vagy az *Akoasz istennők* irányában? *prosz taisz akoaisz*), sétáljak a felső úton, hintázzam, homokkal dörzsöljem be magam, sétáljak mezitláb, mielőtt megmerítkeznék a fürdő meleg vizében, dörzsöljem be magam borral, egyedül fürödjek, egy attikai drachmát adva a fürdőmesternek (attikén *dunai tói balanei*), áldozzak közösen Aszklépiosznak, Épiónénak, az eleusziszi istennőknek, ¹⁵ fogyasszak mézes tejet. Miután egy napig csak tejet ittam, azt mondta: »Keverd be a mézet a tejbe, hogy meg tudjon hajtani.« Miután kértem az istent, hogy gyorsabban oldozzon meg engem, álmodtam. Mustárral és sóval teljesen bekenve magamat az *akoákon* keresztül kimentem az *abatonból*, és egy füstölő füstölőt tartó gyerek kísért, ²⁰ s akkor a pap azt mondta: »Meggyógyultál, fizess ki a hálapénzt (*ta iatra*)!« És azt tettem, amit álmodtam láttam, bekentem magam a mustárral és a sóval, úgy, hogy fájdalmat éreztem, de miután megfürödtem, már nem éreztem fájdalmat. És mindezt kilenc napon keresztül, attól kezdve, hogy megérkeztem. (Az isten) megérintette a jobb kezem és a mellbimbóm. A következő napon (tömjént) égettem az oltáron. A láng ²⁵ felfutva körbenyalta a karomat, úgy, hogy hólyagok borították be. A kezem hamarosan meggyógyult. Miután ottmaradtam, fejfájásom ellen olajos kaprot rendelt. Bizony, már nem fáj a fejem. Nekem, aki művelt ember vagyok, vérbőség támadt a fejemben, ³⁰ miután bedörzsöltem olajjal, és elmúlt a fejfájásom. Hideg vízzel kellett gargalizálnom a duzzadt nyelvcsapom miatt – ugyanis ebben az ügyben ezt tanácsolta az isten –, és ugyanazzal a torkom miatt. Azt is megparancsolta (az isten), hogy mindezt írjam fel. Hálásan és gyógyultan távoztam.”

(a szerző fordítása)

Elővette a serleget, – és az ismét ép és egész volt! Ekkor jelentette gazdájának, mi történt, és mit beszéltek, az pedig, miután meghallgatta, az istennek ajánlotta fel a serleget.”

Azt hiszem, nyilvánvaló, hogy ebben a történetben sem orvosi módszereknek, sem pedig autoszugesztívóknak nincs nyoma. Ez pusztá propaganda. Volt azonban a szentélynek egy másik korszaka is, amiről szintén van felírtos emlékünck. Miután Sulla Kr. e. 87-ben kifosztotta Epidauroszt, majd a kalózok húsz év múlva még azt is elpusztították, ami megmaradt belőle, a szentély fénye határozottan megkopott. A Kr. u. 2. században azonban a kis-ázsiai Nüszából származó gazdag senator, Antoninus Pythodorus újjáépítette a szentélyt, fürdőt is emelt, és az új felvirágzás új orvosi módszereket hozott magával (Pauszaniasz II. 27. 6.). Az új módszerek azokon a tudományos elveken alapultak, amiket Hippokratész már a Kr. e. 5. században írásba foglalt. Vagyis meg kell állapítanunk, hogy a Kr. u. 2. században az epidauroszi Aszklépiosz-szentély gyógyító módszereiben radikális fordulat állt be, így azokat a korábbi csodákkal már semmi sem köti össze. Erre a legjobb példa a Marcus Iulius Apellas gyógyulását bemutató, Kr. u. 160 körül keletkezett, 1m x 0,5m nagyságú márványfelirat (Dittenberger 1170. Girone II. 4.).

A fordítás után nézzük meg a felirat néhány részletét.

„Publius Aelius Antiokhosz papsága idején” – Kr. u. 160 körül.

„a mülaszai származású, hidrai Marcus Iulius Apellas” – Apellas egy athéni felirat (IG III 731=IG II 2959) szerint az attikai Marathónban lakott. Édesapja, Marcus Iulius Damianus a kariai Mülaszáról származott.

„idehívott az isten” – Az isten hívei számára akkor is megjelent, ha azok még nem is hívták (vö. Aelius Ariszteidész 48. 7., 50. 14).

„ne bosszankodjam sokat” – feltehetőleg a hajóút miatt, bár Hidra és Aigina között éppoly kicsi a távolság, mint Aigina és Epidauros között, vagyis a Hidrán élő, de athéni polgárjoggal rendelkező Apellas számára az út nem lehetett különösebben megterhelő. Érdekes, hogy a hajóúton megjelent Apellas számára az isten, és tanácsot adott neki, sőt, elhívta szentélyébe, Epidaurosba. Sajnos nem derül ki a feliratról, hogy az isten, mint szokott, ál-mában jelent-e meg Apellas előtt (bár ezt inkább Epidaurosban, a szentélyben szokta megtenni), vagy másfajta látomásról volt szó.

„burkoljam be a fejemet” – Celsus is javasolja a fej befedését és a napfénytől való tartózkodást (*De medicina* 5. 3).

„sajtot és kenyeret egyek” – az előírás azért is fontos, amit javasol, és azért is, amit nem. Nyilvánvalóan húsmentes diétáról van szó, hiszen Apellának többek között emésztési zavarai voltak. Ugyanezen okok miatt kellett feltehetőleg a hüvelyeseket is kerülni, Hippokratész előírásainak is megfelelően, aki szerint a húsok éppúgy hasfogók, mint a bab (*Az Életmódról* II. 45. 46.). A kovással készült kenyérről viszont azt írja Hippokratész, hogy megtisztítja a beleket (II. 42. 1.). Igaz, a sajtot kifejezetten hasfogónak írja le (II. 51. 1.), így azt csak tápértéke miatt javasolhatja Aszklépiosz Apellának.

„zellert salátával” – a zellert Hippokratész vízhajtó hatásának írja, de gyökerét hashajtóként is ajánlja (II. 54. 3.). A fejes salátáról csak annyit ír, hogy ha nem öntenek rá levet, hidegebb.

„vegyek fürdőt” – a fürdőkúra hasznosságáról számos forrás beszámol (pl. Plinius: *Naturalis historia* 26. 8. 14).

„edzzem a testemet futással” – a bélrenyheség ellen a testmozgás kifejezetten ajánlott.

„egyem citrom héját vízben áztatva” – az igazat megvallva nem tudjuk pontosan, hogy a *kitrion* (*Malum medicum*) itt melyik citrusfélére vonatkozik, a *kitriu akra*

pedig csak Herzog és a szöveg többi kiadója szerint jelenti a citrom héját és nem csúcsát (amit elég nehéz lenne értelmezni). Galénosz (VI. 618) mindenesetre kifejezetten a héjat javasolja az emésztés elősegítésére. Ma is gyomorerősítőként használják (Rápóti J. – Romváry V. 309.).

„a hangok irányában” – *prosz taisz akoaisz*, olyan kifejezés, amit eddig nem sikerült kielégítően értelmezni. Ulrich von Wilamowitz Moellendorff szerint (118. 4. jegyzet)

az *akoa* a latin *aqua* (víz) átvétele lenne, és egy Antoninus Pius által épített vízvezetékre vonatkozna (Pauszaniasz 2. 27. 7). Dittenberger a szentélynek azt a részét látja a kifejezésben, ahol az istenség hangját hallani (*akuó*) lehetett. Keil szerint Akoasz egy eddig nem ismert gyógyító istennő lehetett, mint Akeszó vagy Panakeia, de ezt Wolters meggyőzően cáfolta. Weinreich úgy gondolta, hogy a szentély falán fülek voltak elhelyezve, mint Iszisz Pompeii templomában. Longo egyfajta visszhangos helyiséget lát az *akoá*-ban, mint amilyen az olümpiai visszhang csarnoka, Nicosia viszont egy önálló épületet feltételez, amelyben a hívek meghallják az isten kinyilatkoztatásait.

„sétáljak a felső úton” – a szentélykörzetben két oszlopcsarnok volt egymás fölött (Girone 66.).

„hintázzam” – Plinius (*Naturalis historia* 26. 8. 14) szerint Aszklépiosz azt ajánlotta, hogy a beteg ágyát függesszék fel és hintáztassák, akár azért, mert ettől elmúlik a beteg-

ség, akár azért, mert így álom jön a beteg szemére.

„homokkal dörzsöljem be magam” – valamiféle masz-szászról, a test ledörzsöléséről lehet szó.

„dörzsöljem be magam borral” – az alkoholos bedörzsölést a görögök erősítő, vérkeringést fokozó hatásának tartották. Spártában az újszülötteket is borban, nem pedig vízben mosták le, hogy edzettebbek legyenek (Plutarkhosz: *Lükurgosz* 16.). A borral való bedörzsölés gyógyhatásáról vö. Plinius, *Naturalis historia*. 26. 8. 14.

„Épioné” – Héraklész lánya és Aszklépiosz felesége volt, azért kellett neki is áldozatot bemutatni (Pauszaniasz 2. 29. 1.).

„eleusziszi istennők” – Démétér és leánya, Persephoné, vagy ahogyan Eleuszisban hívták, Koré, a leány.

„fogyasszak mézes tejet” – a méz Hippokratész szerint (*A betegségekről* II. 53. 1.) sok vízzel keverve az epebajosoknak meghajtja a hasát. A felirat tanúsága szerint éppen ez volt a cél. A tej megítélése, bár a görögök nagy tejfogyasztók voltak, meglehetősen ellentmondásosan alakult.

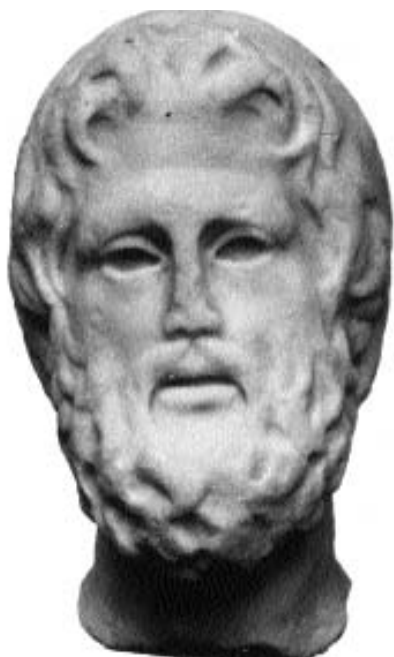

Marcus Iulius Apellas fogadalmi felirata
(Epidauros Múzeum)

Az orphikusokén kívül más kultuszban a tej nem játszott szerepet, sőt kifejezetten a barbárok és vadak italának tartották. Gondoljunk csak az emberevő Küklópszra, aki az emberhúst birkatejjel öblítette le. E kissé negatív megítélésnek J. Auberger szerint két oka lehetett. Az egyik az, hogy a tej elsősorban a gyerekek, vagyis az éretlen korúak táplálkozásában játszott meghatározó szerepet, másrészt az állattenyésztők, pásztorok és nem a letelepült növénytermesztők étlapján volt elsődleges táplálék. Márpedig a pásztorokat a városokban lakó görögök többnyire lenézték, és a barbárok nagy részét is pásztornépnek tekintették. A fejletlen gyermekek, a barbárok és az állatok ugyanúgy étkeztek: tejet ittak és mézet ettek, vagyis a természetben már készen levő táplálékokat fogyasztottak, míg a civilizált ember bort ivott és kenyeret evett, amely a természetben nem létezett, hanem az emberi munka hozta létre (Auberger 137–141). A tejjvást ennek ellenére egészséges dolognak tartották, ami azonban bizonyos veszélyekkel is járhatott, pl. lázat is előidézhettek (Hippokratész, *Epidémiák* III. 13.). A szamártéjet hatásos hashajtónak tartották (Hippokratész, *Az akut betegségek kezeléséről. Függelék.* 59).

„mustárral és sóval bekenve” – a mustár Hippokratész (Az életmódról II. 54. 3.) szerint hashajtó hatású, de orálisan alkalmazva, nem pedig bedörzsölve. A mustáros-sós masszázst Apellas mozgásszervi fájdalmait volt hívatva enyhíteni, amit a vérkeringés fokozásával nyilván meg is tett. A kilenc napon át alkalmazott bedörzsölés a fürdővel együtt elmúlasztotta Apellas fájdalmát.

„*abaton*” – eredetileg egy szentélynek az a része, ahová csak a pap mehetett be. Ebben az esetben nyilván nem erről van szó, hanem általában a szentély csarnokáról, ahol a betegek a gyógyító álmot látták, különben Apellas sem léphetett volna be. Az A 2. történetben a három éven át ter-

Késő-köztársaság kori márvány Aszklepiosz-fej
(Szépművészeti Múzeum, Antik Gyűjtemény)

hes Ithmonika, miután megindul a szülése, gyorsan kimegy az abatonból, ahol álmodt, sőt a szentélykörzetből is (amelyen belül sem születni, sem meghalni nem volt szabad), és úgy hozza világra kislányát (Girone 68).

„miután a fejemet bekentem a (kapros) olajjal” – a fejfájás ellen a pap a fej masszírozását javasolta kapros olajjal. Az olaj megkönnyítette a masszázst, a kaprot Celsus szerint (Az orvostudományról 4. 27.) elsősorban nőgyógyászati betegségek esetén használták. Apellas mindenestre tudományosan felkészült embernek, vagyis *philologosznak* mondja magát, és elmagyarázza feliratán, hogy az ánizsos-olajos bedörzsölés következtében vérbőség támadt a fejében, és ez múlasztotta el fejfájását. Összehasonlításként nézzük meg a fejfájás meggyógyításának korábbi epidauroszi módszerét a Kr. e. 4. századi feliratról (B 9. 1169. XXIX): „Hagesztratosz fejfájása. Álmatlanságban szenvedett fejfájása miatt, amikor belépett a szentélybe és elaludt, álmodt. Megjelent előtte az isten, aki gyógyította a fejfájását. Meztele-nül, egyenesen felállította őt, és megtanította a pankráción alapfogására. Ahogy felvirradt a nap, gyógyultán távozott, majd nem sok idő múltán megnyerte Nemeában a pankráción.” Azt hiszem, a két történet közötti különbség sokat elárul arról, mennyit változtak az epidauroszi szentélyben alkalmazott módszerek, vagy legalábbis hogyan változott az a kép, amit a szentély papjai a gyógyítás módszereiről a betegek számára be akartak mutatni.

Apellának duzzadt nyelvcsapját, avagy gyulladt manduláját hideg vizes gargalizálással kellett gyógyítani, ami időlegesen nyilván hűtötte a gyulladt felületet (Celsus, Az orvostudományról 4. 4., 7., 9).

Az egész feliraton alig találunk olyan gyógymódot, amely ne a kor természettudományos eredményeivel állt volna összhangban. Arról szó sincs, hogy a beteg egy álomban végrehajtott csodás beavatkozást követően másnapra meggyógyult volna. Diétát kellett tartania, mozognia kellett, fürdőket vett és többféle masszázsnak vetették alá. Mindez, azt hiszem, még ma is javulást eredményezne a legtöbb betegnél, akkor is, ha olyan személyiségről van szó, mint Apellas, aki számos betegségben szenvedett egyszerre. Begyulladt jobb karjának lánggal történő gyógyítása talán inkább tűnik csodásnak, de az biztos, hogy egy új fájdalom elnyomja a meglévő régit, így a hólyagok elmúlásával párhuzamosan Apellas valamennyi fájdalma enyhülhetett, különösen, ha erősen bízott benne. Az pedig bizonyos, hogy hólyagosra égett karjával semmilyen megerőltető munkát nem végezhetett, így már a pusztá pihentetés is hasznos lehetett. Csodás elem még az istennel való konzultáció a hajóúton, és a megérkezés után a templomban adott tanácsok. E tanácsok azonban a diétára és a mozgásra vonatkoztak, vagyis nyilván nem álomlátás során közölték azokat Apellással, és nem az isten személyesen, hanem egy pap útján. A szorulás elleni mézes tejkúrát pedig egyértelműen egy pap tanácsolta Apellának. Ugyancsak a pap szólította fel a beteget arra, hogy fizesse meg a gyógyítás költségeit:

„Meggyógyultál, fizesd ki a hálapénzt (*ta iatra*)!”

Azt már megint az isten parancsolta meg, hogy Apellas írja fel gyógyulásának történetét egy kőtáblára, arra, amelyen mindez ma is olvasható. A hálapénz a korábbi, Kr. e. 4. századi feliratokon is meghatározó szerepet játszott. Tény, hogy a papoknak, akik Apellas korában már inkább orvosok voltak, meg kellett élniük valamiből, és valószínű, hogy a gyógyultan távozó betegek egy része szívesen megfedkezett a kezelés ellenértékének megfizetéséről. A nagy feliratok elrettentő példákkal akarták az ügyeskedők fizetési hajlandóságát fokozni:

„A thaszoszi Hermón. Ez vak volt, meggyógyult, de később nem fizette meg a hálapénzt (*ta iatra*), ezért az isten újból vakká tette. Amint azonban visszajött, és a templomban aludt, az isten ismét meggyógyította.” (B 2. 22. 1169. XXII.) Hermón nyilván ekkor már megfizette a *iatrát*. Egy másik történetben egy Pandarosz nevű rabszolga a homlokán viselt bélyeget szeretne eltüntetni (A 6). Az isten tanácsára lefekvés előtt szalagot kötött a homlokára, és azal aludt a szentélyben. Amikor reggel levette a szalagot, a bélyeg a homlokáról átkerült a szalagra. A történet azonban ezen a ponton nem ért véget. Pandarosznál nem volt pénz, hogy kifizesse a *iatrát*. Megígérte azonban, hogy barátjával, Ekhedórosszal megküldi azt a szentélybe. Ekhedórossznak szintén bélyeg volt a homlokán, amit el akart távolíttatni. Az isten álmában megkérdezte, hozott-e pénzt Pandarosztól. Ekhedórossz ezt letagadta, mire reggelre saját bélyege mellett Pandaroszé is a homlokára került (A 7). Aszklépiosz tehát ügyelt rá, hogy papjai, orvosai megkapják a nekik járó javadalmazást. Haladékat adott, de a tartozást behajtotta. Erre jó példa a következő, kissé bonyolult és gusztustalan történet (B. 5. 25. 1169. XXV.):

„A pherai Szósztrata álterhessége. A legnagyobb aggodalomban volt, ezért hordszékkal a szentélybe vitte magát és ott aludt. Minthogy semmiféle érthető álmot nem látott, újból visszavitte magát otthonába. Ezután Korno környékén megjelent előtte és kísérei előtt valaki, aki külsőre jóképű férfinak tűnt. Sikertelenségükről kérdezte őket, majd megparancsolta, hogy tegyék le a hordágyat, amelyen Szósztratát vitték. Ezután felvágta a beleit és nagy csomó kovászt vett ki, két mosdótálnyit. Összevarrta a gyomrát és meggyógyította az asszonyt, majd Aszklépiosz felfedte, hogy ő jelent meg itt, és megparancsolta, hogy a háladíjat (*ta iatra*) küldjék el Epidauroszba.” Minthogy a gyógyítás az epidaurósi–korinthoszi határon emelkedő Kornoibokon következett be, Aszklépiosznak nyomatékosan je-

leznie kellett, hogy ő volt a gyógyító, és a fizetséget Szósztratanak Epidauroszban kell törlesztenie. Az isten nemcsak csodatévő, hanem kimondottan anyagias is volt, vagy ha ő nem is, papjai mindenképpen. Igaz, Herzog szerint a szentélyek működéséhez és fejlesztéséhez szükség volt erre a hozzájárulásra (130). Az áldozati ajándékok feliraton megörökített fajtái igen nagy változatosságot mutattak: fogadalmi tábla felirattal (A 1), ezüst malac (A 4), áldozat (A 5), szalag (A 6), pénz (A 7), tíz dobókocka (A 8), kupa (*kóthón* A 10), nagy kő (A 15), fizetség (B 2, 22), szentélykörzet és szobor Aszklépiosznak (B 13, 33), áldozat (C 3, 46), halkereskedő hasznának egytizede (C 4, 47), *drakhma* (C 11, 54), felajánlás (C 12, 55), *triobolosz* (C 17, 60), egy ezüst *mina* (száz *drakhma* D 2, 68), befizetés a szentély pénztárába (D 3, 69). A hatalmas feliratok, amelyek a Kr. e. 4. századtól a betegek csodás gyógyulásait hirdették az újonnan érkező gyógyulni vágyóknak, kifejezetten reklámcéllal íródtak, így érthető, ha a fizetés szükségességét is hangsúlyozták. A mai reklámokban tiltott módszert, az ellenfél lejáratását is alkalmazták Epidauroszban. A gyógyítók üzletét rontotta a többi Aszklépiosz-szentély. Azt nem állíthatják, hogy ott Aszklépiosz soha nem jelenik meg, hiszen nyilvánvaló volt, hogy Apollón például éppúgy ott van Dephoiban, mint Déloszon, de azt igen, hogy fő tartózkodási helye Epidaurosz, legtöbbször ott tartózkodik, ezért célszerűbb egyenesen oda fordulni. Ha valaki nem így tesz, könnyen úgy járhat, mint Arisztagora (B 3. 23. 1169. XXIII):

„A troizani Arisztagora. Belférgei voltak. Befeküdt a troizani Aszklépiosz-szentélybe, és álmot látott. Látta az isten két fiát, az istenét, aki nem ott időzött, hanem Epidauroszban volt. Fiai levágták Arisztagora fejét, de aztán nem tudták visszahelyezni, ezért elküldtek valakit Aszklépioszért, hogy jöjjön oda. Amikor felvirradt, a pap világosan látta, hogy a feje le van vágva a testéről. Az éj beálltával Arisztagora álmot látott. Látta, hogy az isten megérkezett Epidauroszból és visszahelyezte a fejét a nyakára, ezután föl vágta a beleit, kivette a férget, majd újból összevarrta. Ezután meggyógyult.” Ennek a történetnek egy kissé eltérő változatát megtaláljuk Aelianusnál is (*Az állatok természetéről*. 9. 33).

Az Epidauroszhoz közeli Troizén (dór nyelvjárásban Troizan) szentélyét tehát sikeresen járatták le Epidauroszban, rábeszélve a betegeket, hogy ne áttalják megtenni azt a kis távolságot, ami Epidaurosz és Troizén között van, feltéve, ha biztosan meg akarnak gyógyulni.

Aszklépiosz vándorló ifjú képében,
Kr. u. 140 körül
(Athén, Nemzeti Múzeum)

Az évszázadok során megváltoztak az epidauroszi orvosok módszerei (vagy legalábbis az a kép, amit a betegekkel láttatni akartak: a csodát nagyjából felváltotta a tudományos alapon álló kezelés), de nem változott két dolog: a gyógyultak feliratainak propagandaerejébe vetett hit és az elvégzett kezelés ellenértékének ellentmondást nem tűrő megkövetelése. Ezzel egyértelmű helyzetet teremtettek: a gyógyítás szolgáltatás volt, amit meg kellett fizetni,

akinek nem volt pénze, azt nem kezelték. Az orvosok ugyanis szakemberek voltak, akik gyógyító tevékenységükből éltek, és munkahelyük, a szentély méltó fenntartása is sokba került.

Vagyis e feliratoknak, akár csodákról, akár orvosságokról számoltak be, volt egy máig ható üzenetük: pénz nélkül nincs egészségügy, még ha maga Aszklepiosz, a gyógyítás istene is a kórház üzemeltetője.

IRODALOM

- Auerberger, Janick, „Le lait des Grecs: boisson divine ou barbare?": *Dialogues d'histoire ancienne* 27/1 (2001) 131–158.
- Dittenberger, Wilhelm, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, Leipzig, 1915.
- Girone, Maria, *Iamata. Guarigioni miracolose di asclepio in testi epigrafici*, Bari, 1998.
- Herzog, Rudolf, *Die Wunderheilungen von Epidauros*, Leipzig, 1931.
- Keil, B., „Akoai": *Hermes* 45 (1910) 474–478.
- LiDonnici, Lynn R., *The Epidaurian Miracle Inscriptions. Text, Translation and Commentary*, Atlanta, Georgia 1995.
- Longo, V., *Aretalogie nel mondo greco, I (Epigrafi e papiri)*, Genova, 1969.
- Nicosia, S., *Elio Aristide. Discorsi Sacri*, Milano, 1984.
- Rápóti Jenő–Romváry Vilmos, *Gyógyító növények*, Budapest, 1996.
- Sarkady János, *Görög vallás, görög istenek*, Budapest, 1974.
- Schröder, H. O., *Publius Aelius Aristides. Heilige Berichte*, Heidelberg, 1986.
- Totti, M., *Ausgewählte Texte der Isis- und Sarapis-Religion*, Hildesheim–Zürich–New York, 1985.
- Weinreich, O., „Theoi epekooi": *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts Athen. Abt.*, 37 (1912) 1–68.
- Weinreich, O., „Noch einmal Akoai. Marinos Vita Procli 32.": *Hermes* 51 (1916) 624–629.
- Wells, L., *The Greek language of healing from Homer to New Testament times*, Berlin–New York, 1998.
- Wilamowitz Moellendorff, U. von, *Isyllos von Epidauros*, Berlin, 1886 (=Dublin–Zürich 1967).
- Wolters, P., „Akoai": *Hermes* 49 (1914) 149–151.